

УДК 342.951: 314.745.22] (477)
**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО
КОРДОНУ УКРАЇНИ БІЖЕНЦЯМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Владислав ТЕРЕМЕЦЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>

Наукове дослідження присвячене особливостям перетину державного кордону України біженцями в умовах воєнного стану. Надано загальну характеристику правовому статусу біженців в Україні. Звернуто увагу на право біженців вільно залишати територію України.

Визначено умови та порядок виїзду біженців за межі держави, яка надала їм притулок, згідно міжнародного та українського законодавства в. Розглянуто порядок отримання проїзного документа біженцем для виїзду за межі держави, яка надала притулок.

Проаналізовано порядок виїзду громадян України за кордон під час дії воєнного стану. Вказано, що обмеження на залишення території держави, запроваджені для чоловіків в умовах воєнного стану, не поширюються на іноземців, які отримали статус біженця в Україні.

Визначено перелік проблем в отриманні проїзного документа біженця в зоні активних бойових дій. Зауважено, що біженець не має права залишити територію України без цього документа. Встановлено підстави та порядок притягнення біженця до адміністративної відповідальності за спробу перетину державного кордону України без відповідного проїзного документа. Розглянуто порядок оскарження рішення про застосування адміністративного стягнення.

UDC 342.951: 314.745.22] (477)
**LEGAL REGULATION OF THE
STATE BORDER OF UKRAINE THE
CROSSING BY REFUGEES UNDER
THE CONDITIONS OF MARITAL
STATE**

Teremetskyi, Vladyslav

D. Scin. Law, Professor,
Leading research scientist

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)

The scientific study is devoted to the peculiarities of the state border of Ukraine crossing by refugees under martial law. A general description of the legal status of refugees in Ukraine is given. Attention is drawn to the right to leave the territory of Ukraine.

The conditions and procedures for the departure of refugees outside the state that granted them asylum are defined in international and Ukrainian legislation. The procedure for obtaining a refugee travel document for traveling abroad is defined.

A general description of the conditions for the departure of Ukrainian citizens abroad during martial law is given. It is claimed that the restrictions on leaving the state territory, introduced for men under martial law, do not apply to foreigners who have received refugee status in Ukraine.

A list of problems in obtaining a refugee travel document in the zone of active hostilities is determined. Attention is drawn to the fact that a refugee has no right to leave the territory of Ukraine without this document. The grounds and procedure for bringing a refugee to administrative responsibility for attempting to cross the state border without an appropriate travel document are established. The procedure for appealing the decision to apply an administrative fine is clarified.

It is proposed to improve the legal regu-

Запропоновано вдосконалити правове регулювання порядку виїзду біженців за кордон в умовах воєнного стану. Зокрема, обґрунтовано можливість: виїзду за кордон без отримання проїзного документа тих біженців, які проживали у зоні активних бойових дій; отримання біженцем проїзного документа у будь-якому територіальному відділі міграційної служби; звільнення від адміністративної відповідальності тих біженців, які проживали у зоні активних бойових дій і здійснили спробу перетинання державного кордону України за відсутності проїзного документа.

Ключові слова: біженці, іноземці, правовий статус, права людини, воєнний стан, громадянство, перетин державного кордону, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, адміністративне стягнення, Державна міграційна служба України

Військова агресія Російської Федерації проти України змусила багатьох людей залишити власні домівки та шукати притулку за кордоном. При цьому в зоні активних бойових дій опинилася і частина тих осіб, які мають іноземне громадянство (підданство) та отримали статус біженця в Україні. Порядок виїзду біженців за кордон має свою специфіку в звичайний та особливий період. Відповідно, запровадження воєнного стану в Україні обумовлює актуальність вивчення особливостей залишення її території біженцями під час дії цього особливого правового режиму.

Проблематика правового регулювання статусу біженців в Україні періодично ставала предметом наукових досліджень сучасних науковців. Зокрема, правовий статус біженців досліджували О. М. Сіваш і В. С. Іванова [1, с. 419–421], Ю. В. Лушпієнко [2, с. 188–193]. Особливості правового статусу й адміністративної процедури визнання окремих категорій осіб біженцями, а також доказування у справах про визнання осіб біженцями з урахуванням судової практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини також вже розглядалися у вітчизняній юридичній літературі [3, с. 1–9; 4, с. 1–11]. Наукові праці вказаних та інших українських учених стали підґрунтям для цієї наукової статті. Проблемам міграції в умовах збройного конфлікту в Україні присвячено працю Ю. В. Окуньовської [5, с. 70–74]. Вказаний науковий доробок становить цінність для нашого дослідження, адже авторка розкрила важливі питання перетину державного кордону в умовах воєнного стану.

Проблематику правового статусу іноземців в адміністративному процесі вивчали А. І. Садулаєв [6, с. 146–151] та О. П. Світличний [7, с. 205–210]. Вказані праці є корисними для вивчення особливостей притягнення до адміністративної відповідальності тих біженців, які вчинили порушення порядку перетину державного кордону України.

Метою статті є висвітлення особливостей правового регулювання виїзду біженців за кордон в умовах воєнного стану в Україні.

Правовий статус біженців в Україні визначається Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (далі – Закон № 3671-VI). Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону, статус біженця може отримати особа, яка не є громадянином України і має обґрунтовані побоювання, що у рідній державі вона може стати жертвою

of the procedure for the departure of refugees abroad during martial law. The idea is to establish the possibility of traveling abroad without obtaining a travel document for those refugees who lived in the zone of active hostilities. It is proposed to establish the possibility of a refugee obtaining a travel document at any territorial department of the migration service. The possibility of exemption from administrative liability for those refugees who lived in the zone of active hostilities and tried to cross the state border without a travel document is substantiated.

Keywords: refugees, foreigners, legal status, citizenship, human rights, martial law, crossing the state border, administrative responsibility, administrative offense, administrative penalty, State Migration Service of Ukraine

незаконних переслідувань. Підставою для переслідувань можуть бути ознаки раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичні переконання [8]. Зауважимо, що саме занепокоєння громадянина іншої держави стосовно можливостей подібних переслідувань зумовлює його втечу з рідної країни та звернення за захистом в Україні. Підтвердження такої небезпеки створює підставу для надання відповідній особі статусу біженця.

Науковці, які досліджували правовий статус біженця, розрізняють певні особливості цього статусу. О. М. Сіваш вважає, що до характерних ознак біженців належить статус фізичної особи, яка не є громадянином України, перебуває поза країною свого проживання, оскільки у цій державі вона може зазнати переслідувань за національною, релігійною або політичною ознаками. Skorистатися захистом країни свого громадянства біженець не може або не бажає [1, с. 420]. Ю. В. Лушпінко зауважує, що особливості статусу біженців полягають у тому, що вони змушені покинути свої місця проживання для уникнення негативних наслідків ситуації у своїх державах. Водночас держава, яка надає прихисток біженцям, встановлює додаткові права й гарантії, покликані полегшити процес зміни місця проживання та отримання такого соціального забезпечення, яке могло б хоч частково компенсувати всі незручності, що виникли [2, с. 192]. Варто погодитися із висновками дослідників, що біженці є вразливою, соціально незахищеною категорією населення. Необхідно враховувати, що зазначені особи були вимушені залишити житло, можливо, власні заощадження, та покинути країну свого громадянства (підданства) з метою врятувати своє життя і здоров'я, побоювань стати жертвою переслідувань.

Водночас трапляються випадки відмови у наданні статусу біженця в Україні. Рішення про відмову у визнанні біженцем може бути оскаржено в порядку адміністративного судочинства [3, с. 7]. Дійсно, іноземці мають право звернутися в український суд для захисту своїх прав. Але варто враховувати, що у цієї категорії населення можуть виникати проблеми з розумінням державної мови, загальних правових знань про законодавство країни, в якій вони отримали притулок.

Як справедливо зазначається у літературі, Державна міграційна служба України розглядає кожен заяву про надання статусу біженця індивідуально. Під час розгляду такої заяви проводиться співбесіда із заявником. Працівники міграційної служби готують документи для прийняття рішення про визнання особи біженцем, надсилають необхідні запити, перевіряють достовірність інформації про наявність громадянського конфлікту, переслідування певного кола осіб у державі, звідки прибули біженці. За результатами перевірки оформлюється висновок, на підставі якого міграційна служба вирішує, визнавати особу біженцем чи ні [4, с. 9]. При цьому важливо дотримуватися процедури перевірки підстав для надання статусу біженця, прийняти обґрунтоване і справедливе рішення.

Згідно з ч. 8 ст. 10 Закон № 3671-VI особі, яка отримала статус біженця, видається посвідчення біженця [8]. Вимоги до цього документа встановлені у ст. 33 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [9]. Таке посвідчення видається строком на п'ять років іноземцю або особі без громадянства, яку визнано біженцем в Україні. Воно підтверджує особу власника документа і містить перелік відомостей про особу, передбачених законодавством. Наявність такого документа підтверджує законність перебування іноземного громадянина (підданого) в Україні. Згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» саме посвідчення біженця підтверджує право іноземця на постійне проживання в Україні [10]. Отже, отримання відповідного посвідчення є важливою умовою для його законного перебування в Україні.

Повноваження щодо підтвердження статусу біженця та видачі відповідних документів заявникам надані Державній міграційній службі України. Згідно з п. 4 Положення про названу службу її працівники здійснюють оформлення і видачу посвідчення біженця, а також інших документів, передбачених для цієї категорії осіб [11]. Отже, іноземцям, які прибули в Україну з метою отримання статусу біженця, необхідно знати місця розташування територіальних ор-

ганів міграційної служби.

Права й обов'язки біженців в Україні закріплені у ст. 15 Закону № 3671-VI. Одним із прав біженців є можливість вільного залишення території України, окрім обмежень встановлених законом [8]. Такі обмеження передбачені у ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». Ухилення від виконання судового рішення, обрання запобіжного заходу у межах кримінального провадження, перебування особи під адміністративним наглядом – належать до підстав обмеження виїзду за кордон [12]. Обмеження для виїзду з України іноземців та осіб без громадянства встановлені у ч. 2 ст. 22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Передбачено заборону на виїзд у разі повідомлення про підозру іноземцю у вчиненні кримінального правопорушення, розгляду кримінального провадження стосовно іноземця в суді, засудження за вчинення кримінального правопорушення – до відбування покарання. Окрім того, іноземцю можуть не дозволити покинути територію України, якщо його виїзд суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України [10]. Варто наголосити, що перелічені обмеження стосуються як громадян України, так і іноземців, які мають статус біженця або не мають такого. Таким чином, задекларована рівність громадян України та біженців у праві тимчасового залишення території держави за власним бажанням.

Водночас для виїзду за межі України біженцю необхідно отримати додатковий документ, який має назву «проїзний документ біженця». Відповідно до п. 2 Положення про проїзний документ біженця він видається місцевим територіальним органом Державної міграційної служби за наявності у особи посвідчення біженця [13]. Вимоги до змісту цього документа містяться у ст. 34 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [9]. Зазначений документ посвідчує особу біженця та надає йому право на виїзд за межі України. Оформлюється проїзний документ на строк чинності посвідчення біженця. Оформлення та видача документа здійснюються Державною міграційною службою протягом 15 робочих днів з дати звернення заявника.

Положення національного законодавства щодо оформлення проїзного документа для виїзду біженця за кордон відповідають нормам Конвенції про статус біженців. Адже у ст. 28 Конвенції встановлено, що Договірні Держави видаватимуть біженцям, які законно проживають на їхній території, проїзні документи для пересування за межами їхньої території. Зразок проїзного документа затверджений і додається до цієї Конвенції [14]. Варто відзначити, що строк чинності проїзного документа біженця, встановлений Конвенцією, визначається одним або двома роками. Водночас українське законодавство визначає строк чинності цього документа відповідно до дійсності посвідчення біженця, який може складати до п'яти років.

Таким чином, у власності біженця знаходяться три основних документа, що визначають його правовий статус: паспорт держави, громадянином (підданим) якої він є, посвідчення біженця та проїзний документ біженця. Саме останній документ дає біженцю право покинути територію України. Іноземець, який отримав статус біженця в Україні, не зобов'язаний оформлювати проїзний документ разом із одержанням посвідчення біженця. Але наявність такого документа є необхідною умовою для виїзду біженця за кордон.

У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року, Указом Президента України запроваджено особливий правовий режим воєнного стану. Згаданий Указ передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод людини на період дії воєнного стану. Зокрема, може бути обмежено право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [15]. Зазначене право гарантоване для всіх, хто на законних підставах перебуває на території України, тобто і для осіб зі статусом біженця також.

Правила перетинання державного кордону громадянами України затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57. У пунктах 2-1 – 2-18 зазначених Правил встановлено порядок перетину державного кордону окремими категоріями громадян

України чоловічої статі у віці від 18 до 60 років [16]. Але жодних особливостей або обмежень у перетині кордону біженцями вказані Правила не передбачають.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 65 Конституції України одним із обов'язків громадян України є захист Вітчизни, її територіальної цілісності і недоторканності [17]. Обмеження у перетині кордону для чоловіків, які є громадянами України, запроваджені у зв'язку з оголошенням загальної мобілізації в Україні відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року [18]. Отже, обмеження для чоловіків – громадян України запроваджені у зв'язку з військовою агресією, воєнним станом та загальною мобілізацією.

У перелічених вище нормативних документах не передбачено жодних особливостей або обмежень у перетині кордону України біженцями під час воєнного стану. Водночас відповідно до ч. 1 ст. 14 Закону № 3671-VI біженці несуть ті самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, передбачених законом [8]. Жодних застережень у Законі № 3671-VI про неможливість доступу біженців до військової служби не передбачено. Однак у ч. 6 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлено, що військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні [18]. Слід згадати, що статус біженця можуть отримати лише іноземці або особи без громадянства, які залишили свою країну, побоюючись переслідувань за різними ознаками. Окрім того, у ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» встановлено обов'язки саме громадян України під час проведення мобілізації [19]. Слід зауважити, що згідно зі ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком саме громадян України [17].

Таким чином, біженці не можуть бути мобілізовані до лав Збройних Сил України під час воєнного стану. Тобто обов'язок громадян України щодо захисту Вітчизни не поширюється на біженців. Отже, обмеження на виїзд громадян України за кордон, запроваджені після початку бойових дій, не стосуються вільного пересування біженців через державний кордон України. Жодних обмежувальних законодавчих або підзаконних актів відносно пересування біженців після запровадження воєнного стану в Україні прийнято не було.

Під час перетину державного кордону кожна особа зобов'язана пройти прикордонний контроль. Згідно зі ст. 10 Закон України «Про прикордонний контроль» у разі виїзду іноземця з України перевірки підлягають паспортний документ особи, дотримання законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, відсутність інформації у базі даних Державної прикордонної служби про заборону виїзду з України саме стосовно цього іноземця [21]. Отже, у разі залишення території України біженець повинен мати свій національний паспорт, посвідчення біженця та проїзний документ біженця. Лише за умов наявності цих документів будуть вважатися виконаними вимоги законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства.

Проблеми перетину кордону особами, які отримали статус біженця в Україні, але внаслідок збройної агресії Російської Федерації буди вимушені залишити територію нашої держави, можна охарактеризувати таким чином. Підставою для виїзду біженця з України є проїзний документ біженця. Далеко не всі особи, які отримали посвідчення біженця в Україні, оформили також і проїзний документ. Згідно з ч. 4 ст. 34 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» проїзний документ біженця оформлюється протягом 15 робочих днів з моменту звернення заявника [9]. Як встановлено у п. 2 Положення про проїзний документ біженця цей документ видається територіальним органом Державної міграційної служби за місцем проживання біжянця [13]. Водночас внаслідок збройної агресії Росії в багатьох місцевостях України тривають бойові дії. У районах активних бойових дій діяльність органів влади України суттєво обмежується або припиняється. Перебування людей у містах і селах, поблизу яких тривають бої, стає небезпечним. Внаслідок зазначених обставин для біженця стає складним або навіть неможливим подання звернення до територіального відділення міграційної служби та очікування протягом 15 робочих днів для отримання проїзного документу біженця.

Ю. В. Окуньовська звертає увагу на те, що після початку бойових дій більше 10 млн. осіб в Україні були змушені залишити свої оселі, а більше 5 млн. осіб залишили територію держави [5, с. 71]. Отже, проблема виїзду населення з України в умовах війни є надзвичайно актуальною.

Виникає питання щодо можливості отримати біженцю проїзний документ не за місцем проживання, а в іншому територіальному відділенні міграційної служби. Однак Положення про проїзний документ біженця такої можливості не передбачає. Водночас Положення про Державну міграційну службу України не містить чітких вимог про видачу біженцям необхідних документів лише за місцем їхнього проживання. Отже, цілком обгрунтованою виглядає пропозиція про внесення змін до Положення про проїзний документ біженця.

Вважаємо за доцільне передбачити, що ті біженці, які були вимушені залишити місце свого постійного проживання в Україні внаслідок бойових дій, можуть отримати проїзний документ для виїзду за кордон у будь-якому територіальному відділенні міграційної служби в Україні. Наступним варіантом вирішення цієї проблеми є скасування проїзного документа для біженців, які вимушені були залишити своє житло у зоні активних бойових дій.

Необхідно відзначити, що порушення правил перетину державного кордону може тягнути за собою адміністративну відповідальність за ст. 204-1 КУпАП. Об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення, закріпленого у цій нормі КУпАП, передбачає альтернативні дії:

- перетинання або спроба перетинання державного кордону поза пунктами пропуску;
- перетинання або спроба перетинання державного кордону без відповідних документів або з використанням підроблених документів [22].

Зазначається, що норми цієї статті не поширюються на випадки незаконного перетину кордону України особами, які мають намір отримати статус біженця. Водночас спроба залишити територію України біженцем без проїзного документа може бути кваліфікована за ст. 204-1 КУпАП.

О. П. Світличний та А. І. Саадулаєв звертають увагу, що іноземці під час перебування в Україні можуть вчинити адміністративні проступки, які полягають у порушенні прикордонного режиму, правил перебування в Україні [6, с. 149]. Водночас ми намагаємося дослідити специфіку адміністративної відповідальності біженців за спробу незаконного перетину кордону України з метою виїзду.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП право складати протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані зі спробою незаконного перетинання державного кордону, належить поліцейським. Згідно зі ст. 221 КУпАП застосовувати заходи адміністративного стягнення у випадку вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 204-1 КУпАП, уповноважений місцевий суд [22]. Тому відсутність у біженця проїзного документа створює йому перешкоди у виїзді за межі України.

Вивчаючи особливості судового захисту прав іноземців, О. П. Світличний стверджує, що вітчизняне процесуальне законодавство не містить жодних обмежень процесуальних прав іноземців та осіб без громадянства, права і свободи яких захищаються судом [7, с. 209]. Саме тому варто звернути увагу на право іноземців оскаржити постанову місцевого суду про притягнення до адміністративної відповідальності за спробу перетинання державного кордону без відповідних документів у порядку ст. 294 КУпАП. Повноваження щодо розгляду подібних скарг надані апеляційному суду. Аргументом для оскарження може бути неможливість отримання проїзного документа біженцем у зоні активних бойових дій.

Підбиваючи підсумки дослідження, слід зауважити, що в Україні існують законодавчі та підзаконні акти, які визначають права й обов'язки осіб, які отримали статус біженця. Жодних обмежень у виїзді біженців за кордон в умовах воєнного стану законодавство не встановлює. Водночас існує низка особливостей у правовому регулюванні виїзду біженців за кордон:

1. Для залишення території України біженцю необхідно отримати в територіальному відділенні міграційної служби проїзний документ біженця.

2. В умовах активних бойових дій видача такого документа може бути ускладнена, оскільки

ки органи Державної міграційної служби можуть припинити свою роботу або пересування територією населеного пункту стане небезпечним.

3. Спроба перетинання державного кордону України біженцем без проїзного документа може бути кваліфікована як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 204-1 КУпАП.

Для вдосконалення правового регулювання порядку виїзду біженців за кордон в умовах воєнного стану пропонуємо внести такі зміни до законодавства:

1. У ст. 15 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та у ст. 34 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» передбачити можливість виїзду за кордон без отримання проїзного документа для тих біженців, які проживали у зоні активних бойових дій.

2. У п. 2 Положення про проїзний документ біженця встановити можливість отримання біженцем цього документа у будь-якому територіальному відділенні Державної міграційної служби.

3. Додати до ст. 204-1 КУпАП примітку, положення якої б звільняли від адміністративної відповідальності тих біженців, котрі проживали у зоні активних бойових дій і здійснили спробу перетинання державного кордону України без проїзного документа.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть полягати у вдосконаленні правового регулювання порядку та умов виїзду за кордон України осіб, які отримали статус біженця, або потребують додаткового чи тимчасового захисту.

Посилання:

1. Сіваш О. М., Іванова В. С. Регламентация статусу біженців на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. С. 419–421.

2. Лушпінко Ю. В. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 188–193.

3. Teremetskyi V., Kalashnyk O., Brusakova O., Dzhafarova M., Kurych I., Sushch O., Topchii V. Specific Features of Proving in Disputes on Recognizing Persons as Refugees: on the Basis of Case Law of Ukrainian Supreme Court and the European Court of Human Rights. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24, Special Issue 1, Business Ethics and Regulatory Compliance, 1–9. URL: <https://www.abacademies.org/abstract/specific-features-of-proving-in-disputes-on-recognizing-persons-as-refugees-on-the-basis-of-case-law-of-ukrainian-suprem-12342.html>

4. Kalashnyk, O., Teremetskyi, V., Oksana, B., Kunev, Y., Timush, I., Kurliak, M., Lysa, M. Refugees from Afghanistan: Peculiarities of their legal status and administrative procedure for recognizing them as refugees. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2022. Vol. 25(S2), 1–11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/refugees-from-afghanistan-peculiarities-of-their-legal-status-and-administrative-procedure-for-recognizing-them-as-refugees-13608.html>

5. Окуньовська Ю. В. Транскордонне співробітництво з Україною в умовах війни. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки». 2022. № 7. С. 70–74.

6. Світличний О. П., Саадулаєв А. І. Процесуальний статус іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в адміністративному судочинстві. Науковий вісник публічного та приватного права. 2022. Вип. 3. С. 146–151.

7. Світличний О. П. Судовий захист іноземців та осіб без громадянства. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 205–210.

8. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17/find?text>

9. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17/find?text>

10. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/find?text>

11. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-п>

12. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12/find?text>

13. Положення про проїзний документ біженця : постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 203. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2012-п>

14. Конвенція про статус біженців : затверджена резолюцією Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 28.07.1951. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

15. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> Text

16. Правила перетинання державного кордону громадянами України : постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п>

17. Конституція України : Основний закон України від 28.06.1996 № 254к/96-вр. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>

18. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24.02.2022 № 65/2022. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>

19. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

20. Про мобілізацію і мобілізаційну підготовку : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

21. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/find?text>

22. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/find?text>

Статтю було подано	20.07.2023	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	21.07.2023	The article was revised
Статтю було прийнято	25.07.2023	The article was accepted

УДК 342.951: 314.745.22] (477)
**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО
КОРДОНУ УКРАЇНИ БІЖЕНЦЯМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Владислав ТЕРЕМЕЦЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>

Наукове дослідження присвячене особливостям перетину державного кордону України біженцями в умовах воєнного стану. Надано загальну характеристику правовому статусу біженців в Україні. Звернуто увагу на право біженців вільно залишати територію України.

Визначено умови та порядок виїзду біженців за межі держави, яка надала їм притулок, згідно міжнародного та українського законодавства в. Розглянуто порядок отримання проїзного документа біженцем для виїзду за межі держави, яка надала притулок.

Проаналізовано порядок виїзду громадян України за кордон під час дії воєнного стану. Вказано, що обмеження на залишення території держави, запроваджені для чоловіків в умовах воєнного стану, не поширюються на іноземців, які отримали статус біженця в Україні.

Визначено перелік проблем в отриманні проїзного документа біженця в зоні активних бойових дій. Зауважено, що біженець не має права залишити територію України без цього документа. Встановлено підстави та порядок притягнення біженця до адміністративної відповідальності за спробу перетину державного кордону України без відповідного проїзного документа. Розглянуто порядок оскарження рішення про застосування адміністративного стягнення.

UDC 342.951: 314.745.22] (477)
**LEGAL REGULATION OF THE
STATE BORDER OF UKRAINE THE
CROSSING BY REFUGEES UNDER
THE CONDITIONS OF MARITAL
STATE**

Teremetskyi, Vladyslav

D. Scin. Law, Professor,
Leading research scientist

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)

The scientific study is devoted to the peculiarities of the state border of Ukraine crossing by refugees under martial law. A general description of the legal status of refugees in Ukraine is given. Attention is drawn to the right to leave the territory of Ukraine.

The conditions and procedures for the departure of refugees outside the state that granted them asylum are defined in international and Ukrainian legislation. The procedure for obtaining a refugee travel document for traveling abroad is defined.

A general description of the conditions for the departure of Ukrainian citizens abroad during martial law is given. It is claimed that the restrictions on leaving the state territory, introduced for men under martial law, do not apply to foreigners who have received refugee status in Ukraine.

A list of problems in obtaining a refugee travel document in the zone of active hostilities is determined. Attention is drawn to the fact that a refugee has no right to leave the territory of Ukraine without this document. The grounds and procedure for bringing a refugee to administrative responsibility for attempting to cross the state border without an appropriate travel document are established. The procedure for appealing the decision to apply an administrative fine is clarified.

It is proposed to improve the legal regu-

Запропоновано вдосконалити правове регулювання порядку виїзду біженців за кордон в умовах воєнного стану. Зокрема, обґрунтовано можливість: виїзду за кордон без отримання проїзного документа тих біженців, які проживали у зоні активних бойових дій; отримання біженцем проїзного документа у будь-якому територіальному відділі міграційної служби; звільнення від адміністративної відповідальності тих біженців, які проживали у зоні активних бойових дій і здійснили спробу перетинання державного кордону України за відсутності проїзного документа.

Ключові слова: біженці, іноземці, правовий статус, права людини, воєнний стан, громадянство, перетин державного кордону, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, адміністративне стягнення, Державна міграційна служба України

Військова агресія Російської Федерації проти України змусила багатьох людей залишити власні домівки та шукати притулку за кордоном. При цьому в зоні активних бойових дій опинилася і частина тих осіб, які мають іноземне громадянство (підданство) та отримали статус біженця в Україні. Порядок виїзду біженців за кордон має свою специфіку в звичайний та особливий період. Відповідно, запровадження воєнного стану в Україні обумовлює актуальність вивчення особливостей залишення її території біженцями під час дії цього особливого правового режиму.

Проблематика правового регулювання статусу біженців в Україні періодично ставала предметом наукових досліджень сучасних науковців. Зокрема, правовий статус біженців досліджували О. М. Сіваш і В. С. Іванова [1, с. 419–421], Ю. В. Лушпієнко [2, с. 188–193]. Особливості правового статусу й адміністративної процедури визнання окремих категорій осіб біженцями, а також доказування у спорах про визнання осіб біженцями з урахуванням судової практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини також вже розглядалися у вітчизняній юридичній літературі [3, с. 1–9; 4, с. 1–11]. Наукові праці вказаних та інших українських учених стали підґрунтям для цієї наукової статті. Проблема міграції в умовах збройного конфлікту в Україні присвячено працю Ю. В. Окуньовської [5, с. 70–74]. Вказаний науковий доробок становить цінність для нашого дослідження, адже авторка розкрила важливі питання перетину державного кордону в умовах воєнного стану.

Проблематику правового статусу іноземців в адміністративному процесі вивчали А. І. Садулаєв [6, с. 146–151] та О. П. Світличний [7, с. 205–210]. Вказані праці є корисними для вивчення особливостей притягнення до адміністративної відповідальності тих біженців, які вчинили порушення порядку перетину державного кордону України.

Метою статті є висвітлення особливостей правового регулювання виїзду біженців за кордон в умовах воєнного стану в Україні.

Правовий статус біженців в Україні визначається Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (далі – Закон № 3671-VI). Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону, статус біженця може отримати особа, яка не є громадянином України і має обґрунтовані побоювання, що у рідній державі вона може стати жертвою

of the procedure for the departure of refugees abroad during martial law. The idea is to establish the possibility of traveling abroad without obtaining a travel document for those refugees who lived in the zone of active hostilities. It is proposed to establish the possibility of a refugee obtaining a travel document at any territorial department of the migration service. The possibility of exemption from administrative liability for those refugees who lived in the zone of active hostilities and tried to cross the state border without a travel document is substantiated.

Keywords: refugees, foreigners, legal status, citizenship, human rights, martial law, crossing the state border, administrative responsibility, administrative offense, administrative penalty, State Migration Service of Ukraine

незаконних переслідувань. Підставою для переслідувань можуть бути ознаки раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичні переконання [8]. Зауважимо, що саме занепокоєння громадянина іншої держави стосовно можливостей подібних переслідувань зумовлює його втечу з рідної країни та звернення за захистом в Україні. Підтвердження такої небезпеки створює підставу для надання відповідній особі статусу біженця.

Науковці, які досліджували правовий статус біженця, розрізняють певні особливості цього статусу. О. М. Сіваш вважає, що до характерних ознак біженців належить статус фізичної особи, яка не є громадянином України, перебуває поза країною свого проживання, оскільки у цій державі вона може зазнати переслідувань за національною, релігійною або політичною ознаками. Skorистатися захистом країни свого громадянства біженець не може або не бажає [1, с. 420]. Ю. В. Лушпінко зауважує, що особливості статусу біженців полягають у тому, що вони змушені покинути свої місця проживання для уникнення негативних наслідків ситуації у своїх державах. Водночас держава, яка надає прихисток біженцям, встановлює додаткові права й гарантії, покликані полегшити процес зміни місця проживання та отримання такого соціального забезпечення, яке могло б хоч частково компенсувати всі незручності, що виникли [2, с. 192]. Варто погодитися із висновками дослідників, що біженці є вразливою, соціально незахищеною категорією населення. Необхідно враховувати, що зазначені особи були вимушені залишити житло, можливо, власні заощадження, та покинути країну свого громадянства (підданства) з метою врятувати своє життя і здоров'я, побоювань стати жертвою переслідувань.

Водночас трапляються випадки відмови у наданні статусу біженця в Україні. Рішення про відмову у визнанні біженцем може бути оскаржено в порядку адміністративного судочинства [3, с. 7]. Дійсно, іноземці мають право звернутися в український суд для захисту своїх прав. Але варто враховувати, що у цієї категорії населення можуть виникати проблеми з розумінням державної мови, загальних правових знань про законодавство країни, в якій вони отримали притулок.

Як справедливо зазначається у літературі, Державна міграційна служба України розглядає кожен заяву про надання статусу біженця індивідуально. Під час розгляду такої заяви проводиться співбесіда із заявником. Працівники міграційної служби готують документи для прийняття рішення про визнання особи біженцем, надсилають необхідні запити, перевіряють достовірність інформації про наявність громадянського конфлікту, переслідування певного кола осіб у державі, звідки прибули біженці. За результатами перевірки оформлюється висновок, на підставі якого міграційна служба вирішує, визнавати особу біженцем чи ні [4, с. 9]. При цьому важливо дотримуватися процедури перевірки підстав для надання статусу біженця, прийняти обґрунтоване і справедливе рішення.

Згідно з ч. 8 ст. 10 Закон № 3671-VI особі, яка отримала статус біженця, видається посвідчення біженця [8]. Вимоги до цього документа встановлені у ст. 33 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [9]. Таке посвідчення видається строком на п'ять років іноземцю або особі без громадянства, яку визнано біженцем в Україні. Воно підтверджує особу власника документа і містить перелік відомостей про особу, передбачених законодавством. Наявність такого документа підтверджує законність перебування іноземного громадянина (підданого) в Україні. Згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» саме посвідчення біженця підтверджує право іноземця на постійне проживання в Україні [10]. Отже, отримання відповідного посвідчення є важливою умовою для його законного перебування в Україні.

Повноваження щодо підтвердження статусу біженця та видачі відповідних документів заявникам надані Державній міграційній службі України. Згідно з п. 4 Положення про названу службу її працівники здійснюють оформлення і видачу посвідчення біженця, а також інших документів, передбачених для цієї категорії осіб [11]. Отже, іноземцям, які прибули в Україну з метою отримання статусу біженця, необхідно знати місця розташування територіальних ор-

ганів міграційної служби.

Права й обов'язки біженців в Україні закріплені у ст. 15 Закону № 3671-VI. Одним із прав біженців є можливість вільного залишення території України, окрім обмежень встановлених законом [8]. Такі обмеження передбачені у ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». Ухилення від виконання судового рішення, обрання запобіжного заходу у межах кримінального провадження, перебування особи під адміністративним наглядом – належать до підстав обмеження виїзду за кордон [12]. Обмеження для виїзду з України іноземців та осіб без громадянства встановлені у ч. 2 ст. 22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Передбачено заборону на виїзд у разі повідомлення про підозру іноземцю у вчиненні кримінального правопорушення, розгляду кримінального провадження стосовно іноземця в суді, засудження за вчинення кримінального правопорушення – до відбування покарання. Окрім того, іноземцю можуть не дозволити покинути територію України, якщо його виїзд суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України [10]. Варто наголосити, що перелічені обмеження стосуються як громадян України, так і іноземців, які мають статус біженця або не мають такого. Таким чином, задекларована рівність громадян України та біженців у праві тимчасового залишення території держави за власним бажанням.

Водночас для виїзду за межі України біженцю необхідно отримати додатковий документ, який має назву «проїзний документ біженця». Відповідно до п. 2 Положення про проїзний документ біженця він видається місцевим територіальним органом Державної міграційної служби за наявності у особи посвідчення біженця [13]. Вимоги до змісту цього документа містяться у ст. 34 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [9]. Зазначений документ посвідчує особу біженця та надає йому право на виїзд за межі України. Оформлюється проїзний документ на строк чинності посвідчення біженця. Оформлення та видача документа здійснюються Державною міграційною службою протягом 15 робочих днів з дати звернення заявника.

Положення національного законодавства щодо оформлення проїзного документа для виїзду біженця за кордон відповідають нормам Конвенції про статус біженців. Адже у ст. 28 Конвенції встановлено, що Договірні Держави видаватимуть біженцям, які законно проживають на їхній території, проїзні документи для пересування за межами їхньої території. Зразок проїзного документа затверджений і додається до цієї Конвенції [14]. Варто відзначити, що строк чинності проїзного документа біженця, встановлений Конвенцією, визначається одним або двома роками. Водночас українське законодавство визначає строк чинності цього документа відповідно до дійсності посвідчення біженця, який може складати до п'яти років.

Таким чином, у власності біженця знаходяться три основних документа, що визначають його правовий статус: паспорт держави, громадянином (підданим) якої він є, посвідчення біженця та проїзний документ біженця. Саме останній документ дає біженцю право покинути територію України. Іноземець, який отримав статус біженця в Україні, не зобов'язаний оформлювати проїзний документ разом із одержанням посвідчення біженця. Але наявність такого документа є необхідною умовою для виїзду біженця за кордон.

У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року, Указом Президента України запроваджено особливий правовий режим воєнного стану. Згаданий Указ передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод людини на період дії воєнного стану. Зокрема, може бути обмежено право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [15]. Зазначене право гарантоване для всіх, хто на законних підставах перебуває на території України, тобто і для осіб зі статусом біженця також.

Правила перетинання державного кордону громадянами України затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57. У пунктах 2-1 – 2-18 зазначених Правил встановлено порядок перетину державного кордону окремими категоріями громадян

України чоловічої статі у віці від 18 до 60 років [16]. Але жодних особливостей або обмежень у перетині кордону біженцями вказані Правила не передбачають.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 65 Конституції України одним із обов'язків громадян України є захист Вітчизни, її територіальної цілісності і недоторканності [17]. Обмеження у перетині кордону для чоловіків, які є громадянами України, запроваджені у зв'язку з оголошенням загальної мобілізації в Україні відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року [18]. Отже, обмеження для чоловіків – громадян України запроваджені у зв'язку з військовою агресією, воєнним станом та загальною мобілізацією.

У перелічених вище нормативних документах не передбачено жодних особливостей або обмежень у перетині кордону України біженцями під час воєнного стану. Водночас відповідно до ч. 1 ст. 14 Закону № 3671-VI біженці несуть ті самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, передбачених законом [8]. Жодних застережень у Законі № 3671-VI про неможливість доступу біженців до військової служби не передбачено. Однак у ч. 6 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлено, що військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні [18]. Слід згадати, що статус біженця можуть отримати лише іноземці або особи без громадянства, які залишили свою країну, побоюючись переслідувань за різними ознаками. Окрім того, у ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» встановлено обов'язки саме громадян України під час проведення мобілізації [19]. Слід зауважити, що згідно зі ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком саме громадян України [17].

Таким чином, біженці не можуть бути мобілізовані до лав Збройних Сил України під час воєнного стану. Тобто обов'язок громадян України щодо захисту Вітчизни не поширюється на біженців. Отже, обмеження на виїзд громадян України за кордон, запроваджені після початку бойових дій, не стосуються вільного пересування біженців через державний кордон України. Жодних обмежувальних законодавчих або підзаконних актів відносно пересування біженців після запровадження воєнного стану в Україні прийнято не було.

Під час перетину державного кордону кожна особа зобов'язана пройти прикордонний контроль. Згідно зі ст. 10 Закон України «Про прикордонний контроль» у разі виїзду іноземця з України перевірки підлягають паспортний документ особи, дотримання законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, відсутність інформації у базі даних Державної прикордонної служби про заборону виїзду з України саме стосовно цього іноземця [21]. Отже, у разі залишення території України біженець повинен мати свій національний паспорт, посвідчення біженця та проїзний документ біженця. Лише за умови наявності цих документів будуть вважатися виконаними вимоги законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства.

Проблеми перетину кордону особами, які отримали статус біженця в Україні, але внаслідок збройної агресії Російської Федерації буди вимушені залишити територію нашої держави, можна охарактеризувати таким чином. Підставою для виїзду біженця з України є проїзний документ біженця. Далеко не всі особи, які отримали посвідчення біженця в Україні, оформили також і проїзний документ. Згідно з ч. 4 ст. 34 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» проїзний документ біженця оформлюється протягом 15 робочих днів з моменту звернення заявника [9]. Як встановлено у п. 2 Положення про проїзний документ біженця цей документ видається територіальним органом Державної міграційної служби за місцем проживання біжянця [13]. Водночас внаслідок збройної агресії Росії в багатьох місцевостях України тривають бойові дії. У районах активних бойових дій діяльність органів влади України суттєво обмежується або припиняється. Перебування людей у містах і селах, поблизу яких тривають бої, стає небезпечним. Внаслідок зазначених обставин для біженця стає складним або навіть неможливим подання звернення до територіального відділення міграційної служби та очікування протягом 15 робочих днів для отримання проїзного документу біженця.

Ю. В. Окуньовська звертає увагу на те, що після початку бойових дій більше 10 млн. осіб в Україні були змушені залишити свої оселі, а більше 5 млн. осіб залишили територію держави [5, с. 71]. Отже, проблема виїзду населення з України в умовах війни є надзвичайно актуальною.

Виникає питання щодо можливості отримати біженцю проїзний документ не за місцем проживання, а в іншому територіальному відділенні міграційної служби. Однак Положення про проїзний документ біженця такої можливості не передбачає. Водночас Положення про Державну міграційну службу України не містить чітких вимог про видачу біженцям необхідних документів лише за місцем їхнього проживання. Отже, цілком обгрунтованою виглядає пропозиція про внесення змін до Положення про проїзний документ біженця.

Вважаємо за доцільне передбачити, що ті біженці, які були вимушені залишити місце свого постійного проживання в Україні внаслідок бойових дій, можуть отримати проїзний документ для виїзду за кордон у будь-якому територіальному відділенні міграційної служби в Україні. Наступним варіантом вирішення цієї проблеми є скасування проїзного документа для біженців, які вимушені були залишити своє житло у зоні активних бойових дій.

Необхідно відзначити, що порушення правил перетину державного кордону може тягнути за собою адміністративну відповідальність за ст. 204-1 КУпАП. Об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення, закріпленого у цій нормі КУпАП, передбачає альтернативні дії:

- перетинання або спроба перетинання державного кордону поза пунктами пропуску;
- перетинання або спроба перетинання державного кордону без відповідних документів або з використанням підроблених документів [22].

Зазначається, що норми цієї статті не поширюються на випадки незаконного перетину кордону України особами, які мають намір отримати статус біженця. Водночас спроба залишити територію України біженцем без проїзного документа може бути кваліфікована за ст. 204-1 КУпАП.

О. П. Світличний та А. І. Саадулаєв звертають увагу, що іноземці під час перебування в Україні можуть вчинити адміністративні проступки, які полягають у порушенні прикордонного режиму, правил перебування в Україні [6, с. 149]. Водночас ми намагаємося дослідити специфіку адміністративної відповідальності біженців за спробу незаконного перетину кордону України з метою виїзду.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП право складати протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані зі спробою незаконного перетинання державного кордону, належить поліцейським. Згідно зі ст. 221 КУпАП застосовувати заходи адміністративного стягнення у випадку вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 204-1 КУпАП, уповноважений місцевий суд [22]. Тому відсутність у біженця проїзного документа створює йому перешкоди у виїзді за межі України.

Вивчаючи особливості судового захисту прав іноземців, О. П. Світличний стверджує, що вітчизняне процесуальне законодавство не містить жодних обмежень процесуальних прав іноземців та осіб без громадянства, права і свободи яких захищаються судом [7, с. 209]. Саме тому варто звернути увагу на право іноземців оскаржити постанову місцевого суду про притягнення до адміністративної відповідальності за спробу перетинання державного кордону без відповідних документів у порядку ст. 294 КУпАП. Повноваження щодо розгляду подібних скарг надані апеляційному суду. Аргументом для оскарження може бути неможливість отримання проїзного документа біженцем у зоні активних бойових дій.

Підбиваючи підсумки дослідження, слід зауважити, що в Україні існують законодавчі та підзаконні акти, які визначають права й обов'язки осіб, які отримали статус біженця. Жодних обмежень у виїзді біженців за кордон в умовах воєнного стану законодавство не встановлює. Водночас існує низка особливостей у правовому регулюванні виїзду біженців за кордон:

1. Для залишення території України біженцю необхідно отримати в територіальному відділенні міграційної служби проїзний документ біженця.

2. В умовах активних бойових дій видача такого документа може бути ускладнена, оскільки

ки органи Державної міграційної служби можуть припинити свою роботу або пересування територією населеного пункту стане небезпечним.

3. Спроба перетинання державного кордону України біженцем без проїзного документа може бути кваліфікована як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 204-1 КУпАП.

Для вдосконалення правового регулювання порядку виїзду біженців за кордон в умовах воєнного стану пропонуємо внести такі зміни до законодавства:

1. У ст. 15 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та у ст. 34 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» передбачити можливість виїзду за кордон без отримання проїзного документа для тих біженців, які проживали у зоні активних бойових дій.

2. У п. 2 Положення про проїзний документ біженця встановити можливість отримання біженцем цього документа у будь-якому територіальному відділенні Державної міграційної служби.

3. Додати до ст. 204-1 КУпАП примітку, положення якої б звільняли від адміністративної відповідальності тих біженців, котрі проживали у зоні активних бойових дій і здійснили спробу перетинання державного кордону України без проїзного документа.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть полягати у вдосконаленні правового регулювання порядку та умов виїзду за кордон України осіб, які отримали статус біженця, або потребують додаткового чи тимчасового захисту.

Посилання:

1. Сіваш О. М., Іванова В. С. Регламентация статусу біженців на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. С. 419–421.

2. Лушпінко Ю. В. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 188–193.

3. Teremetskyi V., Kalashnyk O., Brusakova O., Dzhafarova M., Kurych I., Sushch O., Topchii V. Specific Features of Proving in Disputes on Recognizing Persons as Refugees: on the Basis of Case Law of Ukrainian Supreme Court and the European Court of Human Rights. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24, Special Issue 1, Business Ethics and Regulatory Compliance, 1–9. URL: <https://www.abacademies.org/abstract/specific-features-of-proving-in-disputes-on-recognizing-persons-as-refugees-on-the-basis-of-case-law-of-ukrainian-suprem-12342.html>

4. Kalashnyk, O., Teremetskyi, V., Oksana, B., Kunev, Y., Timush, I., Kurliak, M., Lysa, M. Refugees from Afghanistan: Peculiarities of their legal status and administrative procedure for recognizing them as refugees. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2022. Vol. 25(S2), 1–11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/refugees-from-afghanistan-peculiarities-of-their-legal-status-and-administrative-procedure-for-recognizing-them-as-refugees-13608.html>

5. Окуньовська Ю. В. Транскордонне співробітництво з Україною в умовах війни. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки». 2022. № 7. С. 70–74.

6. Світличний О. П., Саадулаєв А. І. Процесуальний статус іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в адміністративному судочинстві. Науковий вісник публічного та приватного права. 2022. Вип. 3. С. 146–151.

7. Світличний О. П. Судовий захист іноземців та осіб без громадянства. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 205–210.

8. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17/find?text>

9. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17/find?text>

10. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/find?text>

11. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-p>

12. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12/find?text>

13. Положення про проїзний документ біженця : постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2012 № 203. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2012-п>

14. Конвенція про статус біженців : затверджена резолюцією Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 28.07.1951. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

15. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> Text

16. Правила перетинання державного кордону громадянами України : постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п>

17. Конституція України : Основний закон України від 28.06.1996 № 254к/96-вр. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>

18. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24.02.2022 № 65/2022. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>

19. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

20. Про мобілізацію і мобілізаційну підготовку : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

21. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/find?text>

22. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/find?text>

Статтю було подано	20.07.2023	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	21.07.2023	The article was revised
Статтю було прийнято	25.07.2023	The article was accepted